

Az ifjúságnak rajta kell tartania kezét a magyar szellemi élet vérkeringésén. Ezért nyitottuk meg most „Figyelő” rovatunkat a komoly szemlélődésnek, kritikának. Kritikai rovatunk azonban nem a lapok közönséges könyvismertetője akar lenni, melyben a szerkesztőségbe érkező új és rossz könyveket unottan sorra veszik és megdicsérik. Ennél többet akarunk — s egy kicsit példát szeretnénk mutatni a „hivatások” folyóiratainak. — Elsősorban nagyon megválogatjuk, hogy miről írunk. Viszont nemcsak könyvekről, hanem folyóiratokról, zeneművekről, vagy más műalkotásról is véleményt mondanak. S ha írunk valódi bírálatot adunk, megmondjuk, mi tetszik, mi nem. Természetesen elsősorban a fiatalság szemével akarjuk mérlegelni az elébünk kerülő szellemi

FIGYELŐ

termékeket. De itt sem állunk meg, meg akarjuk mutatni, milyen tanúságot adhat egy-egy mű, s milyen gondolatokat indíthat. Igyekszünk a szerző alkotását kissé kiegészíteni: ime amit mondtál, azon meg lehet indulni valamilyen irányba, iránymutatónak meg is tesszük egy-egy lépést.

Példaképünk az itt következő kritika, mely egy drámán át megmutatja, mi a különbség magyar és indogermán színház között!

A Szegedi Híd minden számba ír egy professzor is és egy író, akit a magyar ifjúság katedra nélkül is mesterének tart. Ez alkalommal Karácsony Sándor magántanár urat, a magyar lélek jegyeinek tudós vizsgálóját és rendszerezőjét szólaltatjuk meg. Karácsony Sándor igaz barátja szeretetünknek, a SzEI-nek, ő tartotta népfőiskolai tanfolyamunk legsikeresebb előadását s a református SzEI-tagok részére rendezendő „csendes na-

poknak” is előadója lesz. Mivel a debreceni Tisza István egyetem magántanára, cikke egyúttal a Debrecennel való kapcsolatainkat is szolgálja. Szolgálja pedig legfőképpen az igazságot, melyet a kritika Németh László darabjáról elhallgatott. Van abban valami jelképes, hogy a Budapesten megbuktatott Cseresnyésről (melynek jóvedelmét a hódmezővásárhelyi parasztinternátusnak ajánlotta fel a szerző) debreceni tanár ír a szegedi ifjúság lapjába... Különben, — ami az ifjúságot illeti, Karácsony Sándor a legfiatalabb, leghaladóbb magyar szellemek egyike, hát ezért is szólásjoga van lapunkban. Egyébként a Cseresnyés bemutatásának mellékkörülményeiről „Apró mondanivalók” c. rovatunkban szólunk.

Karácsony Sándor:

C SERESNYÉS

Németh László színműve a Nemzeti Színházban

Post festa jelentkeziünk, könnyebb is, nehezebb is a dolgunk másokénál. Könnyebb, mert nemcsak az író, a színdarabja, a színház és az előadás a matériánk, hanem az azon melegiben feltálat kritikák és az azóta az esethez fűzött egyéb hírlapi meg folyóiratheli reflexiók is, másfelől nehezebb, hiszen már-már nemcsak a sok fátyol nem látni az erdőt, hanem a sok fa közé varázsolt holmi egymástól sem, s emez utóbbiakról nem tudhatni, háború, majális, vagy elemi erők hirtelen jelentkezése ugrasztotta-e ki e sokadalmat motyóstul rendesen tartózkodási helyéről ide a fák közé.

Elég az hozzá, majdnem reménytelen a sorsa egy-egy ilyen sereghajtónak, amilyenek jómagunk is vagyunk, sőt bízást mondhatjuk, egészen reménytelen, ha csak anyyiból áll, hogy szaporítja azt a fajta szót, amely mindezt nagyban járta. Egyetlen egy melegségünk lehetséges, ha valami egészen másról beszélünk, mint eleink az ügyben beszéltek. Ezt tudva merésztünk jelentkezni a Cseresnyés ankéton, nem azért, hogy lezárjuk vagy befolyásoljuk a vitát, csupán csak azért, hogy kiszakasszuk belőle azokat, akiket már úgyszólván és hátráltat fontosabb meg sürgősebb tennivalóikban.

Kezdjük tehát mindjárt azzal: egyremegy, dicsérik-e magyar sajtószerte Németh László új színművét, vagy gáncsolják, lelkesednek-e érte, vagy haragsznak, esetleg még csak nem is haragsznak, hanem „napirendre térnek fölötte.” Egyremegy, mert nem jó helyről nézik, nem megfelelő mértékkel mérik, tehát nem megbízható az eredményük, ha ilyen, ha amolyan is. Példán szeretném megmutatni, mit gondolok, ezt mondván, mert példán látszik szembetűnően. Való igaz, hogy Arany Toldija erőszakosan időmértékes verssorokkal kezdődik. Mintha /pásztor/tűz ég /ősz/ éjsza/kákon/ /Messzi/ről lo /bogva/tenger/pusztaságon /Toldi/ Miklós/képe/ úgy lo/bog fel/nékem/ /Majd ki/lenc-tíz/ember/öltő/régi/ségben./ Tagadhatatlan igazság ez, nem is tagadja Lehr Albert óta senki. Mégsem lehet Arany Toldiját azzal megrónni, hogy később már megromlottak ezek a pompás

trocheusok és hogy a Toldi verselése ezért vagy hibás, vagy következtelen. Pedig igen hamar elromlottak, nyomuk sincs már — mondjuk — a második ének vége felé, hiszen például ez a négy sor már majdnem jámbikus, de semmiestre sem időmértékes lejtésű. Azért /hogy sen/kinek/láb a/latt ne/legyek/ /Nem bá/nom én/igen/akár/ma el/megyek/ /Száz mér/föld a/világ/erre/is ar/ra is/ /Nem bá/nom én/ igen/elme/gyek én/ma is/. Hiába minden kifogás: a Toldi nem időmértékes vers, tehát nem mérhető időmértékkel. Akár „kijönnek” a sorai az idegen mértékegységben, akár nem, alapjában elhibázott lépés időmérték szerint mérni őket.

Németh László Cseresnyése sem indogermán dráma még abban az esetben sem, ha nagyjából mindeütt s imitt-amott egészen előírásosan megfelel is az indogermán dráma törvényeinek. Nem mérhető ezzel a mértékkel, mert nem a saját mértéke. A Cseresnyés magyar dráma, másforma mint az indogermán drámák, mások a törvényei. Ha csak azt nem mondjuk ki kategórikusan, hogy a dráma az indogermán drámával egyenlő, nem mérhetjük a Cseresnyést idegen mértékkel. Próbáljuk tehát úgy megérteni, mintha sohasem tanultunk volna irodalomtörténetet és poétikát.

II.

Nagyon szép és nagyon jó dráma a Cseresnyés, mert hibátlan és belőlről-kifelé épült a szimboliztikája. Cseresnyés Mihály, volt képviselő, megunja eddigi életét és Kecskemét határában szigetet hódít egy jobb életforma számára. Egy gyümölcsöst telepít s a kertészsorsot keveri a kultúremler magasrendű stílusával. Magával viszi feleségét, három leányát, maga köré gyűjt parasztleányt, egyetemistát, hallgatót, kubikost, később nyomdászt. A sziget nem bizonyul ellenállónak, az első komoly támadás tönkreteszi. A gyümölcsökörtan egyetemi magántanára megszökteti a feleségét s a legifjabb leányt, meghasonlásba, majd halálba kergeti a szökevényekhez és szigeten maradókhoz egyaránt vonzódozó közepe leányt, felbőszíti a kubikost, elbátortalanítja magát a hőst, ko-

nokká teszi a legidősebb leányt. A telepen már csak az ujjászületés segít, Cseresnyés régi keretei között és célkitűzésével, de vallásos, (ahogy a darab mondja: nazarénus) lélekkel. Ezt a szimbólumot a szentírásban ilyen alakban leljük: nem a futóé, nem is azé, aki akar, hanem az Uristen irgalmáé-kegyelméé. Ez volt egykor a Rákócziak jelmondata: non est currentis, neque volentis, sed miserentis dei. Még rövidebben: erkölcsi megújódáshoz felsőbb erők kellenek, transcendens erők.

A szimbólum hibátlan, mint már fentebb is mondtam, mert az élet összes alaprelációiba behelyettesíthető. A családba, a mai magyar kollektív életbe az örök magyar sorsba, az egyetemes emberi létbe. Mindenütt az együttélés alaptörvénye ez. A férj és az apa nem parancsolhatja rá saját törvényeit családjára, ha azok nem az Uristen létparancsai is egyben. A költő, ha nem vates, elveszíti közönségét is, költői „iskoláját” is, akár milyen igaza is van neki, a konzumpoézis is komolyan nem vehető ellenfele. A közéletet nem lehet se megformálni, se purifikálni, ha nem az „idő teljességében”. A magyar profétizmus során is determinált: a próféta „neje”, a közvélemény, eleve ellen van. Az első „nyugati” hatással megszökik, legkisebb lányostul, mert a „legkisebb leány”, a magyar holnap legújékoztalatabb része mindig „Nyugat” párti. A holnap legfogékonyabb harmada, a magyar „érzelem” a magas, európai kulturát mindig maga szerzi meg és szállítja házhöz, de sohasem a maga számára. Pedig urbanitása inkább önmagát öli meg, hogysem a paraszt durvasághoz menne férjhez. A jövődő harmadik harmada, az egyetlen, aki a profétán túl utalón tart ki az eszme mellett, koldús érzelmeiben, konok dogmiában és minden jel arra mutat, hogy meddő is. „Vejei” sincsenek a profétának. A paraszt legény a maga életében menti vagy cseni haza, amit a telepen kapott, az egyetemistának tesszik, de csak mint jó mozi, nem mint életelv, önmagát is karrikatúrának érzi a tablóban, a kubikos megundorodik tőle és elátkozza, hiszen gyávaság ajándéka képpen

kapná, nem verekedett meg érte véresen előbb. A nyomdász indítása nem a teleptől való, idegen, nazarénus indítás. Bizony nem lehet kiábrándulásból, sértődöttségéből, elvont elvek erejéből potens jövendőt éleszteni. A szimbólum a részletekben is sértetlen és természetes. A magyar alsórend a magyar középosztály várományosainak sorában ezt mondja, a parasztság nyelvén barátkozás helyett: „Kézét csókolom”, a proletáriátusén: hallani sem akarok rólad, pedig kívántalak, a szekták nyelvén: nyugodj békében, vagy szüless újja, ha birsz. A magyar felsőrend a háromféle várományosnak háromféléte mond. Ha dogmatikusan: nem kívánlak; ha magyar és európaszeretében kétfelé tépelődik: érdekelte, de csak emlékeztetsz az igazra; s csak attól születnek utódai, aki megtagadta a „szigetet” s szíve őszinte érzéseivel is kényre-kedvre megadta magát Európának. Értsük meg egymást, Cseresnyésnek ez a harmadik egyetlen, unokákat ígérő veje, nem idegen, hanem olyan magyar, aki az életből nyugaton vesz leckét és hallani sem akar a „szigetről”, gyümölcsöséről, farmról. Nem reform-ellenes, dehogyan, sőt ellenkezőleg, csak hogy nyugatról termékenyül meg, nem Cseresnyés környezetében. A szimbólum tökéletes és sértetlen afféle pici részletében is, hogy a megújódás három olyan forrása is elégtelennek mutatkozik, mint a görög klasszicitás, a magyar folklór és a magyar irodalom standard művei. A kubikos egyébként távozatkor visszaadja a nálalévő könyveket. Még azokat sem fogadja el.

A szimbólum nemcsak tökéletes, drámai is. A relációk végzetesek, ez okozza a tragédiát. Az a happy end benne, hogy nincs happy end. Mindenki meghal a végén, maga Cseresnyés is, mert az ujjászületett ember régi életében meghal, különben nem lehetne ujjászületés. Ezt képtelenség indogermánul megérteni, csak magyarul appercipiálható, mert az indogermán ember nem tud meghalni, mondtam már egyszer egy másik vonatkozásban, ha mégis terítőre kerül, sértődött ábrázattal nyújtózkodik rajta.

Ugyszintén a nyelve is gyönyörű ennek a drámának, mert megint

magyar drámai nyelv. Hát ugyan mondják: „egyénit“ a Bánk bán, vagy a Tragédia, vagy a Csongor és Tünde nyelve? Hát ahogy Tiborc beszél, vagy Lucifer a boszorkánnyal a Tankréd jelenetben, vagy Balga, az nem a jobbágy, ördög és kelekótya paraszt féle Katonából, Madáchból, Vörösmartyból ágáló érzés nyelve, amellyel az elnyomotthoz, a tagadáshoz és a kézfelfoghatósághoz meg a földhözragadtsághoz viseltetnek? Arra, hogy „a düh gatyamadzagával hogy nyakonöntötted a bút s a düh meztelen maradt“ ... replikázik-e paraszt valaha is így: „és a madzag elsza-

kadt“? S csalánra, gyomra gondolva kelhetnek-e benne ilyen képek: „Tátosróka hál alatta, mérges gyíkot fojtogat; sárkány-fécsken kan lidérc ül? ... Hát nem a Vörösmarty képviselője ez? Nos a „Cseresnyés“ nyelve meg: a Németh László képviselője. És így van jól.

Inkább azt vegyék észre ezen a nyelven, amit én meg modern magyar drámában, Móricz Zsigmond darabjait nem számítva, sehol sem észleltem: tettpótló nyelv. Ismét magyar drámai sajátosság: a színpadon tilos a sok jövés-menés, ágálás, gesztio, általában: tilos a felesleges történés. A színpadon csak

beszélni szabad, jószerint egyedül csupán csak beszélni. Legfeljebb az kérdéses: mit és hogyan. A Cseresnyés adott megint ízelítőt a magyar drámai nyelvből. Az indogermán darabokban „cselekszenek“ és „beszélnek“ s a kettő kapcsolata „történik.“ A magyar drámában a drámai dialógusban megy végbe a dráma. Gesztio, mimika, mozdulat, tabló csak annyi van megengedve, amennyi kielemezhetően maga is: *nyelo.*

Ezt a darabot ma még nem adhatták jól a Nemzeti Színházban. Mennél jobb színház a Nemzeti, annál kevésbé sikerülhetett benne

a Cseresnyés. Nem az ő stílusa. Se nem indogermán, se nem indogermán-utánzat a Cseresnyés, hanem magyar. A Nemzetiben meg ma még — igazán nem vádképen írom ide — indogermánul játszanak. A Cseresnyést falura kellene kiadni, parasztoknak, használják fel műkedvelő előadásokon és komédiázának benne úgy, ahogy nekik éppen jól esik. Önképzőköröknek kellene felajánlani, faluszemináriumok befejező ünnepélyein végső aktusul. Ami a sokféle ilyen próbálkozásból kikristályosodnék, az lehetne később a darab játéktípusa s talán a születendő magyar drámái is.

Benke-Nagy Sándor:

A népdal és a Dankó Pista Társaság

A magyarság megszervezése a dalban, amit Szabó Dezső olyan fontosnak jelöl meg nemzeti szempontból, évek óta folyik. Természetesen elsősorban a fiatalok köreiben. (A fiatalok közé soroljuk mindazokat, akik lélekben frissek, rugalmasak, a mai napok jelentőségét fel tudják mérni és régen elfordultak attól a szirupos életformától, ami a múlt század és a századforduló hagyatékaként ma is kísért még körülöttünk.) Komoly és sorsunkért aggódó emberek évek, sőt évtizedek óta harcolnak már annak az érdekében, hogy ősi magyar népdalaink méltó helyet kapjanak zenei életünkben s általában az életünkben. Egyre többen jutnak el addig a belátásig, hogy ezekben a dalokban az örök magyar lélek él, amit nem olthattak ki a leghibbantabb századok sem, az asszimiláció legtöbbször Leharzenével megáldott aranykorai sem. Nyelvében él a nemzet, de dalaiban öröklé él, — ezeket a komoly szavakat Balla Péter mondja s hogy ez csakugyan így van, bizonyítani lehet azoknak a daloknak a százaival, amiket nemcsak a rokon népek, de az ázsiai puszták népei is ismernek s bár más szöveggel, de ugyanazzal az ősi dallammal énekelnek. Ezeknek az ősi daloknak a dilettánsok felelőtlenségétől és tudatlanságától való megvédése: nemzeti érdek. Sajnos a helyzet még ma is az, hogy rendkívül sokan vannak, akik nem tudják megkülönböztetni népdalainkat a „magyar nóták“ kávéház becézett zöldségétől. Vannak jelek, amelyek — ha nem is tételezzük fel, hogy a rosszakat, de mindenesetre — a tájékozatlanság és a legzömökebb érdektelenség jegyében tűnnek fel. Szerettük volna hinni, hogy itt Szegeden nem kell már erőteljes szókkal a népdal védelmére kelni, ebben a hiedelemben azonban alaposan csalódtunk. Hadd mondjuk el röviden: miért?

A Társaság tavalyi hangversenyén egy patetikus megnyitó beszéd keretében az a meglepő kijelentés hangzott el, hogy a magyar népdal és a „magyar nóta kb. azonos értékű és mint ahogy Bartók, Kodály és a többiek összegyűjtötték századunkban az ősi népdalokat, úgy gyűjti majd öszesze évszázadok múlva egy új Bartók és Kodály a Dankó Pista Társaság által „zeneszerzőkké“ felkent dilettánsok kínban elkövetett „szerzeményeit.“ Ez ellen természetesen a leghatározottabban tiltakozunk, a népdalnak ilyen arányú kompromittálása meghaladja türelmünket. Tudjuk, hogy aki ezt a kijelentést tette, jóakarátú ember, de zeneileg abszolúte tájékozatlan. Azért engedje meg, hogy most szerényen csak ennyit üzenjünk: a magyar népdal örök értékünk nekünk, ősi kincsünk, ami régi századokkal és idegen földeken élő testvéremzetekkel összekapcsol bennünket; a magyar nóta ellenben mind költői, mind zeneesztétikai szempontból legnagyobb-részt értéktelen tákolmány.

A másik ok, ami miatt emlegetjük a tisztelt Társaságot, a következő:

A nemes Társaság által tavaly agyonkoszorúzott egyik „szerzőnő“ egy kicsit lelkére vette a zenei proletárok gyér tapsait s elhatározta, hogy szűkebb hazájában (az Ormánságban) is rendez ilyen hangversenyt. Mi kell ehhez? Közismerten magas színvonalú rádióknál néhány magyar nótát elkövető — klavirozó-rikantgató „művésze.“ Ó ilyenek bőven akadnak s imígyen a „hangverseny“ bekövetkezett. Kétségtelenül fölért egy istencsapással olyan sokféle maszlaggal etetett vidékünkön, mint az Ormánság. Ne feledjük el, hogy olyan valakinek az ötlete volt ez a hangverseny, aki egy színmagyar ormánsági faluért Isten és ember előtt felelős! Ugyanakkor, amikor mi teljes erővel azon vagyunk, hogy visszaadjuk a parasztságunk a népdalokat, ugyanakkor ők a saját minősíthetetlen nótáiknak esik alá a propagandát s így persze mintegy hátulról ütnek le bennünket. De nézzük a hangversenyt s ne feledjük elképzelni, hogy ott lebeg fölötté a Dankó Pista Társaság gondörhajú szelleme! Szín: egy köcsmaudvar. A megnyitó beszédből sok mindentől értesülünk, többek között arról is, hogy itt „mindenki a saját bőrén tapasztalhatja a gyönyört.“ Ugyebár nem rossz előkészítés? De alig érünk bőrünket a vesztélyre beidézni, máris megjelenik a petróleumlámpa dícsfényében egy frissen nyírt, két tánciskolát végzett „művész“ és kappanhangon elnyafog néhány „szerzeményt“, köztük egy — a roppant magyarkodástól lebegtetett, a pentatonikával idétlenül kacérkodó, ismétlésektől és vitézkötésekbe gyöngszölt szekvenciáktól meggyötört — zöngeményt. A dallam fáradtan kanyarog az oktáv körül, lehervadtan esik a kvintre mindhárom sorban, kivéve a negyediket, mert itt primre jön, de erős a gyanú, hogy csak azért, mert a „szerző“ nem hallott még az atonális zenéről. — Gyér. taps. De ime, jön az est fénypontja, a főművész, előbb negédesen mosolyog, majd elrikkantja magát: „Ha majd felzúgnak a nyitrai harangok ...“ (Hatványra emelt irredentizmus.) A főművészre látja, hogy meghökkenünk egy kicsit ettől a nagyon-magyar kitöréstől, megkönyörül tehát s éneklí: „Ha én gerlemadár volnék, a vállakra reá szállnék és csak neked turbékolkék ...“ „Titkot rejt a rózsabimbó“ (á la Pósa bácsi) s mint apadár ... „Miért is találokunk?“ (miért is? miért is?), „a kettőnk lángoló szerelme“ és egyéb obligát nyalánságok a nép számára. De talán ebből elég is. A „hangverseny“ színvonala mindvégig ez és semmi meglepetés, legfeljebb egyszer, amikor bejelentik, hogy az ésbontóan nagy főművész nótáit énekel. Főllegzünk. Hát mégis? Kezdünk mindent megbecsülni, de aztán mi történik? Vajon melyik szép népdallal kezd? (Nem is gondolnátok! „Tejbe fürdik az én ró-

szám ...“ Ez nekik népdal. Szerényen eláruljuk, hogy nem éppen ilyen „népdalra“ gondolunk. Hiábavaló nálunk minden erőfeszítés? Bartók, Kodály világraszóló művészete, Bárdos Lajos, Ádám Jenő és a többiek nagyszerű munkája? Egyelőre még mérsékeljük magunkat a bírálattól s csak ennyit üzenünk Dankó Pistának:

Ha már nem veszik azt a fáradságot, hogy a legprimitívebb zenei ismereteket elsajátítsák, vagy hogy a magyar népdalról megjelent komoly műveket áttanulmányozzák, legalább

RÁSZÁLLOTT A PÁVA...

Talán nincs még egy alkotása a magyar léleknek, melyben olyan egyszerűen, s mégis megrázó erővel benne lenne a magyarság lényege, mint ez a népdal. Magyar népiség, magyar mult, sorsunk örök végzettsége épp úgy, mint a magyar észjárás legjellemzőbb sajátosságai tökéletes egységben vannak együtt ebben a csodálatos kis műremekben. Ez a pentaton dallam megdöbbentő szövegével kikristályosodása népünk legáltalánosabb emberi és kizárólagosan magyar lelki tartalmának. Egy népdal: s benne a nemzet; mult, jelen és jövő. (Nem véletlen, hogy a SZEI Népfőiskolája is ezt a nótát választotta mottóul.)

Azoknak az örök értékeknek, amiket a magyarság jelent, parasztságunk a megőrzője, s művészeink alakítják ezeket az értékeket műalkotásává. Kifejezik, feldolgozzák, s a mély kultúra klasszikus egyszerűségű, primitív tárgyából a bonyolult európai „magas kultúra“ továbbfejlesztéséhez használják fel, úgy, hogy a sajátos népi kultúrjává a modern arisztokratikus és polgári műalkotásokhoz szokott rétegek, így a magyar szellemtől természetszerűleg távol álló idegen népek műélvezői számára is élményt jelenthetnek. Az ilyen átalakítás nem mindig válik javára a népi műalkotásnak, hiszen annak egyik legfőbb értéke minden sallangtól megszabadult egyszerűségében, s a műalkotáshoz kapcsolódó funkciókban rejlik (utóbbival követnek el hibát, akik a népművészet tárgyait környezetükből kiragadva, csak „magáért a művészetért“ lelkesednek.) A népi műalkotást azonban kezébe veheti olyan művész, aki a művet az európai kultúra legmagasabb fokára emeli. Így tett a német népzenevel pl. Mozart, s mikor a nyugati népek zenei alkotóereje kimerült: (a mélypont Richard Strauss zenei „szecessziója.“) így újította meg Európa zenéjét Bartók és Kodály a magyar népzene varázserével.

Kodály új műve ennek a varázslatnak egyik része. Mint ahogy Ady Föl szállott a pávája a népi motívumot egy költői remekmű megalkotásához használta fel, úgy Kodály „Variációiban“ egyik legértékesebb zenei kincsünk ihletője volt ez a dal. Az új művet annakidején Mengelberg mutatta be, januárban a budapesti rádióban hallottuk, február első vasárnapján Anselmet vezényelte a német rádióban, míg végre Mengelberg legutóbbi pesti szereplése alkalmával először hangzott el magyar hangversenyen. Nem mernénk állítani, hogy

tegyék meg azt a szívességet, hogy maradjanak meg a saját gyártmányú nótáinknál és ne kompromittálják sem a népdalt, sem Bartóknak és Kodálynak a nevét, „hangversenyeiken“ ne emlegessék őket, mert Bartók, Kodály olyan messze vannak a Társaság által agyba-főbe-koszorúzott „zeneszerzőktől“, mint az ég a földtől. Népdalaink és nagy zeneszerzőink kompromittálását és a színmagyar vidékek zenei szeméttel való elárasztását nem vagyunk hajlandók szó nélkül tűrni sem most, sem a jövőben.

Kodály legnagyobb zenekari művét ballottuk, de hogy a legnagyobbak egyike, az kétségtelen. Ebben a műben jelen van a magyarság lényege, mint a népdalban, s mégis elválaszthatatlanul része a legmodernebb európai magyarság kultúrájának. A „Rászállott a páva“ ősi dalát dolgozza fel az új idők szellemében, s ennek a komor dallamnak hihetetlen belső ereje szükségtelessé teszi a modern zene túlságosan kifinomult, érzéki jellegű kifejezési eszközeinek felhasználását. Ez a mű szinte reakció: annyira lehiggadt alkotás. Klasszikusan egyszerű, mint a népdal, melyen felépül, mégis „minden benne van“, mint abban.

Kodály lelki alkata kezdettől fogva a latinitás felé toltta el. Ide utalják katolicizmusa, klasszicizáló törekvései, melyek minden egymás mellé állítás ellenére merőben mások, mint a Bartókéi. Érthető, hogy kevés országban becsülik meg annyira alkotásait, mint a modern latinitás Itáliájában. Talán az sem véletlen, hogy Rászállott a páva hangszerelése meglepően emlékeztet Respighi hangszíneire. Respighi zenéje nem volt igazán modern, bizonyos klasszicizáló szándékok határozottan érezhetőek benne, de esilógó volt, hatásos, pazar. A hangzásgazdagság mögött azonban nem volt igazi tartalom. Respighi példájában tisztán megmutatkozik a mai nyugati kultúra esődje. S ha összevetjük a hasonló kifejezési eszközökkel dolgozó új Kodály művel: látjuk a megoldást is. A Rászállott a páva különösen erősen Respighire emlékeztető hangszertechnikája igazi emberi tartalmat fejez ki. A népi géniusz segítségülhívása átszellemíti a esilógó hangszerelést, a fuvók Sibeliushoz hasonló sötét hangjaiban évszázadok komorsága rejtőzik, a magas hangokból elnyomottak százezreinek fájdalommal sír, s a táncdallam a fájdalomtól való menekülés vidámságát érezteti. Respighi akart klasszicizmusát itt egy nép ősi nyugalma helyettesíti. Ami a modern nyugati szellemben csak egy egyszerű formaművész játéka volt, ami Respighinél legjobb esetben csak a déli latinság fényt, szintő drámaiságot kedvelő alkotásnak megnyilvánulása, az Kodály zenéjében nemzeti lélek, a „nemzeti lélek“, az európai kultúra válságos lélektelenségét helyettesíti tartalommal. Így tanulunk kis dolgokból: a kimerült nyugati kultúra formalizmusát csak a kis népek, csak a kelet-európai népek érintetlen paraszti kultúrája teheti újból emberivé. n-